

Розділ V

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО ТА ЗЕМЕЛЬНОГО ПРАВА, АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

DOI: 10.33663/1563-3349-2022-33-334-345

УДК 349.6

Н. Р. МАЛИШЕВА,
доктор юридичних наук,
професор, академік НАПрН України*
ORCID: 0000-0001-6630-227X

ЕКОЛОГІЧНЕ ТА ПРИРОДОРЕСУРСНЕ ПРАВО: ЧИ ДОРЕЧНЕ «РОЗЛУЧЕННЯ»?¹

У статті досліджуються проблеми структури системи екологічного права. Аналізуються позиції прихильників виділення з екологічного права природоресурсного блоку і формування на цій основі самостійної галузі права. Акцентується увага на суттєвих розбіжностях у розумінні предмета і системи пропонованої нової галузі права. Досліджується співвідношення системи права і системи законодавства у контексті підготовки до систематизації екологічного законодавства. Робиться висновок про необхідність збереження єдності галузі права, що регулює відносини в системі «людина – природа».

Ключові слова: екологічне право, природоресурсне право, галузь права, система права, система законодавства, систематизація екологічного законодавства.

* **Malysheva Nataliia**, Doctor of Juridical Sciences, Full Professor, Academician of the NALS of Ukraine

Malysheva Nataliia. Environmental law and natural resource law: if “divorce” is relevante?

The article examines the problems of the environmental law structural system. The positions of supporters of the separation of the natural resource block from environmental law and the formation on this basis of an independent branch of law are analyzed. Attention is focused on the significant disagreements of researchers in understanding the subject and system of the proposed new branch of law. The relationship between the system of law and the system of legislation is studied in the context of preparation for the systematization of environmental legislation. The conclusion is made about the need to preserve the unity of the branch of law that regulates relations in the system «man – nature».

Key words: environmental law, natural resource law, branch of law, system of law, system of legislation, systematization of environmental legislation.

У 2007 р. ми спільно з В. П. Непийовою опублікували в журналі «Государство и право» статтю, в якій виклали власний погляд на структуру масиву правових норм, що регулюють суспільні відносини в системі «людина – природа»¹. Здійснивши певний екскурс в історію розвитку наукових поглядів на відповідну проблему, а також відображення цього розвитку в законодавстві України та інших пострадянських держав, ми дійшли висновку щодо необхідності збереження структурної єдності в межах системи правових норм, які регулюють відносини щодо охорони навколишнього середовища та використання природних ресурсів, обґрунтовуючи свою позицію домінуванням у відповідній сфері принципу холізму в підходах до взаємовідносин живих організмів і природного середовища та їх відображенням у правовій системі суспільства, зокрема в правотворчості та правореалізації.

Переглянувши згадану статтю, я й сьогодні готова підписатись під усіма викладеними в ній позиціями та аргументами на підтримку галузевої цілісності екологічного права. Водночас неможливо не помітити, що в сучасних умовах, після перебігу багатьох років, проблема продовжує привертати увагу правознавців. Це пов'язано, з одного боку, з невсучасною актуальністю загальнотеоретичних проблем формування структури системи права для вітчизняного правознавства в цілому, з другого – з особливою актуальністю відповідної проблематики для галузі екологічного права. Перший зріз пов'язаний з тим, що для загальної теорії права це питання є стрижневим і вихідним для розуміння характеру зв'язків між елементами відповідної системи (підгалузями, правовими інститутами, правовими нормами), їх ієрархії в межах певної цілісності, формальної сталості, співвідношення з іншими категоріями правової системи: правовою ідеологією, правовою свідомістю, правовою культурою тощо². Належне структурування правової системи суспільства значною мірою впливає як на правотворчість, так і на правореалізацію, і як результат – сприяє утвердженню законності та правопорядку в державі. А особлива актуальність питань, пов'язаних із конструюванням галузі екологічного права, і місцем у ній (чи поза нею) земельного, водного,

лісового, надрового, фауністичного, флористичного права традиційно впливає з характеру різномірних і дуже розгалужених взаємозв'язків людини і природи та пошуком оптимальних шляхів їх регулювання в сучасних умовах.

Нагадаємо, що ще з радянських часів, а саме приблизно з 60-х років ХХ ст., до дослідження різних аспектів відповідної проблематики під різними кутами зору звертались провідні правознавці, причому деякі з них стояли на позиції існування природоресурсного права як галузі (за радянської доби – це насамперед М. Д. Казанцев³, дещо пізніше – представники Харківської школи правознавства – Ю. О. Вовк⁴, В. К. Попов⁵ та деякі інші).

Аналізуючи ці перші дослідження природоресурсних відносин і екстраполюючи їх на тодішній стан правового регулювання у системі «людина – природа», варто усвідомлювати, що підходи до вітчизняного регулювання природоохоронних відносин у 1960–1980-ті роках минулого століття майже повністю зводились до охорони та використання природних ресурсів як загальнонародного надбання. Саме на це орієнтувало й законодавство, зокрема Закон УРСР «Про охорону природи Української РСР»⁶. Екологічні інтереси окремих індивідів, осіб, громадян практично не брались до уваги правовим регулюванням. І відносини в системі «людина – природа» дійсно зводились до природоресурсних. А сутю «природоохоронне» регулювання зводилось до регламентації відносин щодо збереження окремих цінних чи унікальних природних об'єктів і комплексів.

Суттєві зміни відбулися з прийняттям 30 років тому Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»⁷, акта, що базувався на єдності трьох елементів у системі відносин людини і природи: 1) охорона природного середовища, що оточує людину, від забруднення та іншої деградації; 2) раціональне використання природних ресурсів; 3) збереження природи, її унікальних чи типових об'єктів і комплексів. Базуючись на відповідному рамковому законі й з дотриманням вказаної трьохелементної структури, в Україні протягом 30 років розвивалось екологічне законодавство, тобто джерельна база відповідної галузі.

При цьому природоресурсний блок відповідного законодавства набув найбільш поширеного і структурованого характеру; з кожного природного ресурсу: щодо землі, її надр, води, лісів, атмосферного повітря, тваринного і рослинного світу було прийнято самостійні законодавчі акти (кодекси чи закони), навколо яких вибудовувалось подальше диференційоване поресурсне регулювання відповідних відносин.

Водночас не можна недооцінювати значення і регулівний вплив інтегрованого законодавства у відповідній сфері, яке паралельно складалось, базуючись на єдності природи та процесів, що в ній відбуваються, їх взаємозалежності та неможливості неврахування в праві цієї єдності. Саме тому і в Законі 1991 р., і в низці прийнятих на його основі актів інтегрованого природоресурсного регулювання ця вихідна ідея була активно проведена як системоутворююча.

Незважаючи на це, нова хвиля теоретичних спроб відмежувати природо-ресурсне право від екологічного, вивести ресурсний блок з-під даху екологічного права знову розпочалася вже на початку ХХІ ст. Інтерес до проблематики співвідношення правового регулювання в системі екологічних відносин зазнав нового втілення насамперед у зв'язку з дослідженнями І. І. Каракаша, який послідовно виборював і концептуально обґрунтовував самостійність природоресурсного права в системі права України^{8, 9}.

При домінуванні в доктринальній правознавчій літературі підходу до єдності галузі екологічного права, охоплення нею всього комплексу відносин у системі «людина – природа», «суспільство – навколишнє середовище»^{10, 11, 12, 13, 14}, і сьогодні деякі науковці продовжують виборювати ідею незалежності природоресурсного права, його відмежування від права екологічного. Особливо поживавилось обговорення цих проблем в останні роки, поштовх якому надала монографічна та дисертаційна роботи М. А. Дейнеги^{15, 16, 17}.

Вважаю поновлення дискусії щодо структури галузі екологічного права у сьогодишніх умовах справою не безпідставною і не суто теоретичною, а такою, що має цілком реальний практичний зміст. Адже ми стоїмо на порозі нового етапу вдосконалення екологічного законодавства. У науці вже не просто говорять, а «волають», що це законодавство стало неосажним, перестало бути структурованим, його системність постійно порушується, зникає відчуття вирішального впливу науки на його розвиток¹⁸. Треба переходити до етапу систематизації екологічного законодавства. Але цей загальний напрям має отримати конкретизацію, яка, на мій погляд, неможлива без досягнення єдності правознавців відповідного профілю стосовно структури цієї галузі права. Тому одним із спонукальних чинників мого повернення до відповідної проблематики якраз і є відсутність спільної позиції правознавців, з одного боку, в питанні єдності системи екологічного права, а з другого – в підходах тих, хто виборює право природних ресурсів на самостійне правове поле: що саме вони хочуть «відтяти» від екологічного права, яким чином, в якому обсязі та в якій формі. Тут позиції науковців суттєво різняться.

Якщо виділити головні камені спотикання, що формують розбіжності позицій науковців, то можна означити кілька аспектів: чи варто «заводити» правове регулювання щодо природних ресурсів «під дах» екологічного права, чи нехай ідуть у самостійне плавання? Якщо в самостійне, то наскільки самостійне? Чи варто окремим природним ресурсам об'єднуватись один з одним у виокремленні масиву своїх правових норм і при формуванні системи законодавства? Чи самостійності та уособленості прагне лише земельне право, чи такої ж автономності варті водне, гірниче (надрове), лісове, фауністичне, флористичне та інші поресурсні галузі? Адже якщо бути до кінця послідовними в незалежній від екологічного права природоресурсній концепції, то «прагнути незалежності» в регулюванні може кожен природний

ресурс. Є й інші аспекти, щодо яких адепти відокремлення природоресурсного права від екологічного мають суттєві розбіжності.

Найбільш амбітне становище у відповідному контексті, звісно, посідає земельне право. І сучасне земельне законодавство цьому сприяє. Адже воно значно більше за обсягом, ніж законодавство щодо інших природних ресурсів; воно має значні історичні витоки в нашій державі. До землі значною мірою «прив'язане» регулювання й щодо інших природних ресурсів. Досить пригадати ст. 3 ЗКУ, яка говорить, що відносини, які виникають при регулюванні водних, лісових та інших природних ресурсів, регулюються ЗКУ та іншими актами законодавства, якщо вони не суперечать *цьому кодексу* (виділено мною. – Н. М.). Дещо забігаючи вперед, зазначу, що ця норма ЗКУ як головного акта земельного законодавства певним чином «перетягла на себе ковдру», яка раніше створювалась інтегрованим екологічним законодавством, а саме ст. 2 первісної редакції Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», необґрунтовано вилученої з цього Закону в 2012 р. Нею декларувалось, що відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища регулюються цим Законом, а також розроблюваними *відповідно до нього* земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством.

На обґрунтування позиції розділення екологічного та природоресурсного права дослідники інколи посилаються на самостійність принципів і цілей природоресурсного права. Так, обґрунтовуючи необхідність виділення самостійної галузі природоресурсного права, М. А. Дейнега оперує принципами, притаманними природоресурсному праву: забезпечення сталого розвитку, екосистемного підходу, ландшафтного підходу, раціоналізації природокористування та ін.¹⁹ Не важко помітити, що всі ці принципи притаманні екологічному праву в цілому.

А П. Ф. Кулинич, досліджуючи проблему цілей земельного права, зокрема, зазначає, що «основою ціллю правового регулювання суспільних відносин нормами земельного права є охорона і забезпечення раціонального використання земель»²⁰. Займаючи беззаперечну позицію щодо самостійності галузі земельного права, науковець, зокрема, зазначає, що земельне право покликане забезпечити три основні результати, які характеризують стан об'єкта земельних відносин: збереження земель; відновлення властивостей землі, які були втрачені у процесі її використання; поліпшення земель, тобто надання землі нових чи більшої кількості корисних для природи і людини властивостей. Цілком погоджуючись з такою позицією, вважаю, що відповідні цілі впевнено можна екстраполювати на всі природні ресурси, так само як і на природне середовище в цілому, тобто на відносини, що в комплексі охоплюються екологічним правом, до цілей якого належить і збереження, і відновлення, і раціональне використання не лише земель, а й усіх природних

ресурсів, перебіг природних процесів у яких відбувається у тісному зв'язку як між собою, так і у відносинах з людиною. І якщо слідувати цій логіці, то, можливо, не доведеться вести мову про те, що предмет правового регулювання, як стверджує П. Ф. Кулинич, не в усіх випадках є ідентифікатором галузі права, оскільки в правовій системі України «сформувалася низка галузей права, предмети правового регулювання в яких частково збігаються»²¹. А земельне право автор якраз і відносить саме до таких галузей, предмет якого переплітається з цивільним, екологічним, лісовим правом тощо. Вважаю таку позицію небезпечною, оскільки при цьому зникає єдина ознака галузі права, що є безспірною – її предмет*²². Якщо поставити під сумнів роль предмета правового регулювання у формуванні галузей права, то буде зруйнована вся концептуальна модель побудови системи права.

Вважаю, що в такій постановці йдеться про змішування понять структури системи права і системи законодавства. Звісно, система права є первинною по відношенню до системи законодавства та основою для побудови останньої. Водночас система законодавства як сукупність нормативно-правових актів, у яких об'єктивуються внутрішні змістовні та структурні характеристики права²³, за обсягом може бути значно ширшою за систему права. Система законодавства, крім того, є більш мобільною, більш пов'язаною з суб'єктивними чинниками зручності поєднання форми правового регулювання з особливостями правореалізації і ніколи повною мірою не відповідає галузевій належності всієї сукупності правових норм тієї чи іншої галузі, що поєднуються в певних нормативно-правових актах. На відміну від цього, структура системи права має об'єктивний характер. У її формуванні предмет правового регулювання є основною системоутворювальною ознакою, яка, поєднуючись із методом (методами) правового регулювання, його цілями, сформованою джерельною базою, забезпечує його стабільність і місце в загальній системі права.

Що ж є цементуючими ознаками системи екологічного права? Спробую проаналізувати їх, опонуючи прибічникам відокремлення природоресурсного права від екологічного.

Насамперед звернемо увагу на витоки назви галузі «екологічне право», що походить від терміна «екологія», тобто наука про взаємовідносини живих організмів і їх природного середовища. Звідси екологічне право – це правова структура, яка регулює суспільні відносини саме в цих межах. Зазначимо, що відносини щодо природокористування є однією з найважливіших і хронологічно первісною формою розвитку відповідних відносин, звичайно, поряд з охоронними.

* У науці вже майже аксіоматично визнано, що метод правового регулювання не може визнаватись самостійним ідентифікатором галузі права, адже практично всі галузі в різному співвідношенні базуються на поєднанні двох основних методів правового регулювання – імперативному та диспозитивному.

Ця позиція заперечується деякими авторами. Так, М. А. Дейнега, розглядаючи природоресурсне право як самостійну галузь, головну лінію розмежування галузей бачить у такому: «предметом природоресурсного права є природоресурсні відносини, тобто суспільні відносини щодо використання і відтворення природних ресурсів або їх властивостей, предметом екологічного (природоохоронного) права – природоохоронні відносини як суспільні відносини щодо охорони природних об'єктів і навколишнього природного середовища та відновлення природних ресурсів»²⁴. Зазначимо, що авторка ототожнює екологічні відносини з суто природоохоронними. М. В. Шульга та Л. В. Лейба також убачають предмет природоресурсного права у спільних відносинах, які стосуються забезпечення раціонального використання і своєчасного відтворення природних об'єктів та їх ресурсів²⁵. Однак, якщо перевести це твердження в практичну площину, стає зрозумілим, що в більшості випадків ці відносини дуже важко (практично неможливо) від'єднати від природоохоронних, оскільки вони являють собою дві органічно пов'язані сторони відносин у системі «людина – природа». А головною ознакою галузі права, згідно з загальнотеоретичними постулатами, є відносна самостійність відповідних суспільних відносин, їх стійкість і можливість автономного функціонування. У такій постановці виділення природоресурсного права з екологічного закономірно мало б своїм результатом штучне «розщеплення» правових масивів не лише інтегрованого, а й диференційованого (поресурсного) регулювання. Вважаю, що відокремлення відносин щодо використання від відносин щодо охорони і розмежування на цій основі природоресурсного права з екологічним буде співрозмірним виокремленню певних життєво важливих органів з цілісного людського організму і пошук можливості їх автономного функціонування. Риторично запитаємо: «Задля яких цілей?».

Важливим чинником, що характеризує галузь права, крім відокремленого предмета і своєрідного методу (методів) правового регулювання, визнається й самостійно сформована джерельна база. Сьогодні природоресурсні відносини мають лише поресурсну джерельну базу. Це не випадково: відповідна джерельна база сформована для органічно єдиної правової спільності – екологічного права, джерельна база якої поєднує як інтегроване регулювання (з рамковим Законом про охорону навколишнього природного середовища на вершині законодавчої ієрархії), так і регулювання поресурсно диференційоване. Підкреслимо, що в межах диференційованого (поресурсного) регулювання регламентації підлягають не лише відносини щодо використання та відтворення землі, вод, надр, лісів, тваринного та рослинного світу, а й відносини щодо їх охорони, збереження та відтворення, які органічно переплетені між собою.

Зважаючи на наявність інтегрованого і поресурсно диференційованого законодавства у регулюванні відносин «людина – навколишнє середовище», оригінальну, відмінну від попередньо наведеної, концепцію висуває П. Ф. Кулинич, стверджуючи, що відносини щодо використання і охорони

довкілля в цілому та його окремих природних комплексів мають регулюватися екологічним правом, а відносини щодо використання та охорони окремих природних ресурсів – земель, лісів, вод, надр тощо – відповідними поресурсними галузями права – земельним, лісовим, водним, гірничим тощо²⁶. Вважаємо, що ця авторська позиція базується на визнанні похідного характеру системи права від системи законодавства (джерельної бази). Наявність поряд з загальним регулюванням відносин щодо охорони та використання всього природного середовища також актів поресурсного регулювання щодо землі, води, надр тощо не заперечує єдність галузі екологічного права. А формування в його межах джерел як інтегрованого, так і диференційованого регулювання свідчить лише про розгалуженість норм відповідної галузі та їх компонування в законодавстві за відповідними блоками для зручності правозастосування. Вважаю, що саме такий підхід до формування екологічного законодавства має бути збережений і в ході майбутньої систематизації відповідної галузі.

Врешті, еколого-правові відносини за своїм характером структуруються не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Тому національно-правове регулювання відповідних відносин має значною мірою орієнтуватися на міжнародно-правовий рівень регулювання, де традиційно існує єдине право навколишнього середовища («environmental law» – англ, «droit de l'environnement» – франц.), у межах якого регулюються міжнародні відносини як щодо охорони довкілля, окремих видів живих організмів чи біорізноманіття в цілому, так і відносини щодо раціонального використання природних ресурсів, природних об'єктів і комплексів, які мають міжнародне значення. Те саме стосується й європейського права навколишнього середовища, до якого Україна зобов'язалась наблизити своє законодавство згідно з Угодою про асоціацію Україна – ЄС.

Розмірковуючи в контексті майбутньої систематизації екологічного законодавства, не варто вважати, що цей процес може обмежитись розробленням і прийняттям лише Екологічного кодексу, хоча такий кодекс як новий рамковий акт відповідної галузі безумовно потрібен²⁷. Саме в ньому повинно бути визначено базову термінологію галузі, окреслено коло регульованих екологічним правом відносин щодо забезпечення екологічної безпеки, раціонального використання природних ресурсів, збереження природи, її об'єктів і комплексів, враховано нові виклики, які сьогодні виникли перед екологічним правом у зв'язку зі зміною клімату, активним освоєнням ресурсів космосу, глобалізаційними процесами тощо. Саме в цьому Кодексі має бути врегульовано інтегровані природоресурсні відносини. А специфіка охорони та використання окремих природних ресурсів має регулюватися поресурсними актами, в яких для зручності правореалізації можуть бути вміщені й норми інших галузей права, зокрема, адміністративного, цивільного, які регулюють сподінені земельні, водні, гірничі та деякі інші відносини.

Підбиваючи підсумки, звернемо увагу на кілька ключових аспектів.

Екологічне право є цілісною структурою з усіма ознаками, властивими галузі права, насамперед самостійним предметом і специфічним поєднанням методів правового регулювання, розвинутою джерельною базою.

Система екологічного законодавства як сукупність нормативно-правових актів, у яких об'єктивуються внутрішні змістові та структурні характеристики системи права, перебуває на порозі нового етапу вдосконалення – його систематизації. Відповідний процес має спиратись на чіткий науковий фундамент, при формуванні якого науковці відповідного профілю мають дійти консенсусу щодо вихідних позицій систематизації. Структура галузі права з її підгалузями та правовими інститутами, що протягом останніх 30 років виправдала випробування часом, має залишатись в основі побудови системи законодавства.

Ставлячи питання про виділення з екологічного права його важливої органічної частини – природоресурсного права і формування в системі права нової галузі, слід насамперед відповісти на питання: з якою метою вибудовуються відповідні теоретичні конструкції, адже система права, на відміну від системи законодавства, є об'єктивною категорією.

Аргументами на користь непродуктивності «розлучення» можуть слугувати насамперед суттєві розбіжності в ключових засадах побудови нової галузі права (чи то роз'єднання використання, з одного боку, та охорони – з другого; чи то виділення в окремі галузі диференційованого регулювання відносин щодо використання та охорони окремих природних ресурсів при залишенні в теренах екологічного права інтегрованих екологічних відносин; чи то інші підходи, які час від часу лунають і ніколи повністю не збігаються один з одним навіть серед прибічників незалежності природоресурсного права).

Головне питання, на яке ніхто з «незалежників» не дає відповіді: для чого вибудовуються відповідні теоретичні конструкції, який практичний позитивний вплив це може справити на розвиток екологічного законодавства, у т. ч. його органічної природоресурсної частини?

Систематизація екологічного законодавства не матиме успіху доки прибічники виділення з його складу природоресурсної частини принаймні не дійдуть узгодженої позиції щодо засад побудови нової галузі права, водночас не забуваючи про визначення долі частини екологічного права, що залишиться після «розлучення».

Однак навряд чи в близькому майбутньому можемо сподіватися, що основні засади формування нової галузі поряд з вже існуючою отримають зрозуміле консенсусне рішення, особливо на стадії переведення теоретичних схем у площину формування двох оновлених галузей законодавства. Тому запрошую фахівців до предметної дискусії.

1. Малышева Н., Непыйвода В. Соотношение природоресурсного права и права окружающей среды: новый взгляд на старую проблему. *Государство и право*. 2007. № 9. С. 31–40. 2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. 3. Казанцев Н. Д. Природоресурсное право и его пределы как интегриро-

ванної отрасли. *Вестник Московского университета*. 1967. Серия X «Право». № 6. С. 3–9. 4. Вовк Ю. О. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды. Общая часть: учебное пособие. Харьков: Вища школа, 1986. 317 с. 5. Попов В. К. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды. Общая часть. Попов В. К., Вовк Ю. А. и др. Харьков: Изд-во Харьк. гос. ун-та, 1988. 372 с. 6. Про охорону природи Української РСР: Закон УРСР від 30.06. 1960 р. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1960. № 23. Ст. 175. 7. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25. 06. 1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>. 8. Каракаш І. І. Предмет і система природоресурсового права. *Природоресурсове право України*: навч. посібник / за ред. І. І. Каракаша. Київ: Істина, 2005. 376 с. 9. Каракаш І. І. Предмет, метод, принципи і система сучасного природоресурсового права. *Природоресурсове право України*: навч. посіб. / за ред. Каракаша І. І., Харитонові Т. Є. Вид. 2-ге, доповн. і переробл. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 566 с. 10. Андрейцев В. І. Перспективи розвитку природоресурсового права в системі екологічного права України. *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи*: збірник матеріалів круглого столу (Харків, 30–31.10.2015 р.) / за ред. М. В. Шульги. Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. С. 9–15. 11. Гетьман А. П. Методологічні засади становлення правових основ охорони довкілля. *Право України*. 2011. № 2. С. 11–19. 12. Краснова М. В. Системність в теорії екологічного права: питання методології науки. *Екологічне право України: система та межі правового регулювання*: матеріали Всеукр. наук.-практ. круглого столу (Дніпропетровськ, 25.09.2015 р.) / ред. кол. В. І. Андрейцев та ін. Дніпропетровськ: НГУ, 2015. С. 64–67. 13. Анісімова Г. В. Сучасні підходи до розуміння екологічного права. *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти: матеріали «круглого столу»* (Харків, 5 груд. 2014 р.). Харків, 2014. – С. 131–134. 14. Малишева Н. Р. Екологічне і природоресурсне право: проблеми співвідношення. *На сторожі земельного ладу: до 20-річчя Земельного кодексу України*: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (онлайн / офлайн формат) (Київ, 26 листопада 2021 р.) / за заг. ред. проф. В. М. Ермоленка. Київ: Друкарня Друкарник, 2021. 340 с. С. 52–56. 15. Дейнега М. А. Природоресурсне право: проблеми формування та розвитку: монографія. Київ: НУБіП України, 2019. 340 с. 16. Дейнега М. А. Предмет і система природоресурсного права: автореф. дис.... докт. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2020. 39 с. 17. Дейнега М. А. До питання співвідношення природоресурсних відносин із суміжними суспільними відносинами. *Екологічне право в системі міждисциплінарних зв'язків: методологічні засади*: збірник матеріалів круглого столу (Харків, 4.12.2015 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2015. С. 106–108. 18. Малишева Н. Р. Розвиток екологічного законодавства України: історія злуту, падіння та погляд у майбутнє. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку*: монографія. Харків: Право. 2021, 678 стор. С. 528–538. 19. Дейнега М. А. Предмет і система природоресурсного права: дис.... д-ра. юрид. наук: 12.00.06. Київ, 2020. 410 с. С.44–84. 20. Кулинич П. Ф. Цілі земельного права. *Правова держава*. Вип. 30. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корещького НАН України. 2019. 606 с. С. 234. 21. Там само. С. 232. 22. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. С. 240. 23. Соотнесение системы права и системы законодательства. URL: <https://sites.google.com/site/tgpotvety/home/sootnosenie-sistemy-prava-i-sistemy-zakonodatelstva>. 24. Дейнега М. А. Предмет і система природоресурсного права: автореф. дис. ... д-ра. юрид. наук. Київ, 2020. 39 с. 25. Шульга М. В. Лейба Л. В. До питання про природоресурсове право. *Природоресурсне право в системі права України: історія, сьогодення, перспективи*: збірник матеріалів круглого столу (Харків, 30–31.10.2014 р.) / за ред. М. В. Шульги.

Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2015. С. 208–211. **26.** Кулинич П. Ф. Правове регулювання природокористування в Україні: єдність диференціації та інтеграції. *Правова держава*. Вип. 28. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 2017. 618 с. С. 282–289. **27.** Малишева Н. Р., Олещенко В. І. Наукові засади систематизації екологічного законодавства України. *Правова держава*. Вип. 26. Київ: Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України. 2015. 712 с. С. 307–319.

References

1. Malysheva N., Nepyivoda V. Sootnoshenye pryrodoresurnogo prava y prava okruzhaiushchei sredy: novyi vzgliad na staruiu problemu. *Hosudarstvo y pravo*. 2007. № 9. S. 31–40. **2.** Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk. Kharkiv: Konsum, 2001. 656 s. **3.** Kazantsev N. D. Pryrodoresursovoe pravo y ego predely kak yntehryrovannoi otrasly. *Vestnyk Moskovskogo unyversyteta*. 1967. Seriya Kh «Pravo». № 6. S. 3–9. **4.** Vovk Yu. O. Sovetskoe pryrodoresursovoe pravo y pravovaia okhrana okruzhaiushchei sredy. Obshchaia chast: uchebnoe posobyie. Kharkov: Vyshcha shkola, 1986. 317 s. **5.** Popov V. K. Sovetskoe pryrodoresursovoe pravo y pravovaia okhrana okruzhaiushchei sredy. Obshchaia chast. Popov V. K., Vovk Yu. A. y dr. Kharkov: Yzd-vo Khark. hos. un-ta, 1988. 372 s. **6.** Pro okhoronu pryrody Ukrainsoi RSR: Zakon URSR vid 30.06. 1960 r. *Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR*. 1960. № 23. St. 175. **7.** Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy vid 25. 06. 1991 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>. **8.** Karakash I. I. Predmet i systema pryrodoresursovoho prava. *Pryrodoresursove pravo Ukrainy: navch. posibnyk* / Za red. I. I. Karakasha. Kyiv: Istyna, 2005. 376 s. **9.** Karakash I. I. Predmet, metod, pryntsyipy i systema suchasnoho pryrodoresursovoho prava. *Pryrodoresursove pravo Ukrainy: navch. posib. / za red. Karakasha I. I. Ta Kharytonovoi T. Ye.* Vyd. 2-he, dopovn. i pererobl. Odesa, Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2018. 566 s. **10.** Andreitsev V. I. Perspektyvy rozvytku pryrodoresursovoho prava v systemi ekolohichnoho prava Ukrainy. *Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriia, sohodennia, perspektyvy: zbirnyk materialiv kruhloho stolu* (m. Kharkiv, 30–31.10.2015 r.) / za red. M. V. Shulhy. Kharkiv: Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho, 2015. S. 9–15. **11.** Hetman A. P. Metodolohichni zasady stanovlennia pravovykh osnov okhorony dovkilia. *Pravo Ukrainy*. 2011. № 2. S. 11–19. **12.** Krasnova M. V. Systemnist v teorii ekolohichnoho prava: pytannia metodolohii nauky. *Ekolohichne pravo Ukrainy: systema ta mezhi pravovoho rehuliuвання: materialy Vseukr. nauk.-prakt. kruhloho stolu* (m. Dnipropetrovsk, 25.09.2015 r.) / red. kol. V.I. Andreitsev ta in. Dnipropetrovsk: NHU, 2015. S. 64–67. **13.** Anisimova H. V. Suchasni pidkhody do rozuminnia ekolohichnoho prava. *Aktualni problemy ekolohichnykh, zemelnykh ta ahrarykh pravovydosyn: teoretyko-metodolohichni y prykladni aspekty: materialy «kruhloho stolu»* (Kharkiv, 5 hrud. 2014 r.). Kharkiv, 2014. S. 131–134. **14.** Malysheva N. R. *Ekolohichne i pryrodoresursne pravo: problemy spivvidnoshennia. Na storozhi zemelnogo ladu: do 20-richchia Zemelnogo kodeksu Ukrainy: tezy dopovidei uchastykiv Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii* (onlain / oflain format) (m. Kyiv, 26 lystopada 2021 r.). Za zah. red. prof. V.M. Yermolenka. Kyiv: Drukarnia Drukaryk, 2021. 340 s. S. 52–56. **15.** Deineha M. A. Pryrodoresursne pravo: problemy formuvannia ta rozvytku: monohrafiia. Kyiv: NUBiP Ukrainy, 2019. 340 s. **16.** Deineha M. A. Predmet i systema pryrodoresursovoho prava: avtoref. dys.... dokt. yuryd. nauk: 12.00.06. Kyiv, 2020. 39 s. **17.** Deineha M. A. Do pytannia spivvidnoshennia pryrodoresurnykh vidnosyn iz sumizhnymy susplynymy vidnosynamy. *Ekolohichne pravo v systemi mizhdystsyplinarnykh zviazkiv: metodolohichni zasady: zbirnyk materialiv Kruhloho stolu* (m. Kharkiv, 4.12.2015 r.) / Za zah. red. A. P. Hetmana. Kharkiv: NIuU im. Yaroslava Mudroho, 2015. S. 106–108. **18.** Malysheva N. R. Rozvytok ekolohichnoho zakonodavstva Ukrainy: istoriia zlotu,

padinnia ta pohliad u maibutnie. *Pravova nauka Ukrainy: suchasnyi stan, vyklyky ta perspektyvy rozvytku: monohrafiia*. Kharkiv: Pravo. 2021. 678 stor. S. 528–538.

19. Deineha M. A. Predmet i systema pryrodoresurnoho prava: dys.... d-ra. yuryd. nauk: 12.0.06. Kyiv, 2020. 410 s. S.44–84. 20. Kulynych P. F. Tsili zemelnoho prava. *Pravova derzhava*. Vyp. 30. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2019. 606 s. S. 234. 21. Tam samo. S. 232. 22. Skakun O. F. Teoriia derzhavy i prava: pidruchnyk. Kharkiv: Konsum. 2001. 656 s. S. 240. 23. Sootnoshenye systemy prava y systemy zakonodatelstva. URL: <https://sites.google.com/site/tgpotvety/home/sootnoshenie-sistemy-prava-i-sistemy-zakonodatelstva>. 24. Deineha M. A. Predmet i systema pryrodoresurnoho prava: avtoref. dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv, 2020. 39 s. 25. Shulha M. V., Leiba L. V. Do pytannia pro pryrodnoresursove pravo. *Pryrodoresursne pravo v systemi prava Ukrainy: istoriia, sohodennia, perspektyvy*: zbirnyk materialiv kruhloho stolu (m. Kharkiv, 30–31.10.2014 r.) / za red. M. V. Shulhy. Kharkiv: Natsionalnyi yurydychnyi universytet imeni Yaroslava Mudroho, 2015. S. 208–211. 26. Kulynych P. F. Pravove rehuliuвання pryrodokorystuvannia v Ukraini: yednist dyferentsiatsii ta intehratsii. *Pravova derzhava*. Vyp. 28. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2017. 618 s. S. 282–289. 27. Malysheva N. R., Oleshchenko V. I. Naukovi zasady systematyzatsii ekolohichnoho zakonodavstva Ukrainy. *Pravova derzhava*. Vyp. 26. Kyiv: Instytut derzhavy i prava imeni V. M. Koretskoho NAN Ukrainy, 2015. 712 s. S. 307–319.

Malysheva Nataliia. Environmental law and natural resource law: if “divorce” is relevante?

The article examines the problems of the environmental law structural system. The urgency of this issue has increased significantly due to the repeated attempts of some researchers to justify the need to separate from the environmental law of its natural resource unit and create a new branch of law, along with environmental law, the subject and scope of which will be significantly narrowed. A brief historical digression into the study of the relevant issue in Ukrainian science over the past 60 years was made. The connection between the evolution of legal thought and the development of environmental legislation at different stages is substantiated. The views of modern supporters of such a question are analyzed. Attention is focused on the significant disagreements of researchers in understanding the subject and system of the proposed new branch of law: some of them suggest a separation of utilization, on the one hand, and protection, on the other; others are talking about the allocation in some areas of differentiated regulation of relations for the utilization and protection of certain natural resources while leaving in the field of environmental law regulation of integrated environmental relations; from time to time there are other approaches that never completely coincide with each other, even among supporters of the independence of natural resource law. It is emphasized that such inconsistency of researchers' opinion only delays the process of systematization of environmental legislation, which is long overdue, especially from the standpoint of law enforcement. The relationship between the system of law and the system of legislation is studied in the context of preparation for the systematization of environmental legislation. The conclusion is made about the need to preserve the unity of the branch of law that regulates relations in the system «man – nature».

Key words: environmental law; natural resource law; branch of law; system of law; system of legislation; systematization of environmental legislation.